

**АНАЛІТИЧНА РОБОЧА ГРУПА ЗІ СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ EAST STRATCOM: АНАЛІЗ ОГЛЯДІВ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ**

Анотація. У статті аналізується робота Аналітичної робочої групи зі стратегічних комунікацій East Stratcom. Предметом дослідження стали щотижневі «Огляди дезінформації», спочатку «Дайджести дезінформації», а потім сайт групи аналізу свіжих дезінформаційних наративів, де відображається прокремлівська дезінформація, які дають можливість краще зрозуміти особливості роботи цієї групи з російською дезінформацією щодо окремих країн Європи. Серед джерел пропаганди Росії, спрямованих на розкол Європи, виокремлено такі інструменти як Аналітичні центри та спеціальні фонди, спеціалізовані установи – «Росспівробітництво», багатомовні телевізійні канали, такі, як «Russia Today», так звані інформаційні агентства і мультимедійні сервіси, тощо. Аналітична робоча група зі стратегічних комунікацій East Stratcom стала активним суб'єктом протидії діяльності останніх. У статті прокремлівська кампанія з дезінформації розглядається як спланована стратегія, коли одні і ті ж дезінформаційні матеріали публікуються на максимально можливому числі мов за допомогою максимально можливого числа ЗМІ і якомога частіше. Констатується, що прокремлівську дезінформаційну кампанію можна аналізувати як з якісної, так і з кількісної точки зору. Виявлено кілька основних напрямів дезінформації:

* доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Європейський Союз та його інститути, перегляд європейської історії, проблеми Сирії, проблеми України, проблемні ситуації в окремих країнах ЄС. Особлива увага зосереджувалась на таких країнах, як Данія, Германія, Польща, прибалтійські країни. Автор робить висновок, що кампанії із дезінформації, які здійснюються прокремлівськими ЗМІ щодо європейських країн, спрямовані на послаблення і дестабілізацію ситуації в ЄС за допомогою або відвертої брехні, або поширення суперечливої інформації для переконання аудиторії в тому, що існує багато версій події, а тому правду знайти неможливо.

Ключові слова: *прокремлівська дезінформація, ЄС, Росія, стратегічні комунікації, Стратком.*

Summary. *The article analyzes the work of the analytical working group on strategic communications East Stratcom. The subject of the study was weekly "Disinformation Reviews", firstly, "Digest of Disinformation", and secondly, the site of the fresh disinformation narratives analysis group, which displays pro-Kremlin disinformation. These sources give an opportunity to better understand the specifics of the group's work with Russian disinformation for individual European countries. Among the sources of Russia's propaganda aimed at splitting Europe, there are such tools as Analytical Centers and Special Funds, specialized institutions like Rossotrudnichestvo, multilingual television channels such as Russia Today, news agencies, multimedia services, and so on. The analytical working group on strategic communications East Stratcom has become an active subject of counteracting the activities of the latter. In the article, the pro-Kremlin disinformation campaign is seen as a planned strategy, when the same disinformation materials are published in as many languages as possible with as many media as possible and as often as possible. It is stated that the pro-Kremlin disinformation campaign can be analyzed both from a qualitative and a quantitative point of view. Several main directions of*

disinformation have been revealed, namely, the European Union and its institutions, European history revision, Syria's problems, Ukraine's problems, problem situations in individual EU countries. Particular attention was focused on such countries as Denmark, Germany, Poland, the Baltic states. The author concludes that disinformation campaigns carried out by pro-Kremlin media about European countries are aimed at weakening and destabilizing the situation in the EU with the help of either outright lies or contradictory information dissemination to convince the audience that there are many versions of what has happened, and therefore the truth cannot be found.

Keywords: *pro-Kremlin disinformation, EU, Russia, strategic communications, Stratcom.*

Аннотация. *В статье анализируется работа аналитической рабочей группы по стратегическим коммуникациям East Stratcom. Предметом исследования стали еженедельные «Обзоры дезинформации», сначала «Дайджест дезинформации», а затем сайт группы анализа свежих дезинформационных нарративов, где отображается прокремлевская дезинформация, которые дают возможность лучше понять особенности работы этой группы с российской дезинформацией по отдельным странам Европы. Среди источников пропаганды России, направленных на раскол Европы, выделены такие инструменты как Аналитические центры и специальные фонды, специализированные учреждения, подобные до «Россотрудничества», многоязычные телевизионные каналы, такие, как «Russia Today», информационные агентства и мультимедийные сервисы, и тому подобное. Аналитическая рабочая группа по стратегическим коммуникациям East Stratcom стала активным субъектом противодействия деятельности последних. В статье прокремлевская кампания по дезинформации рассматривается*

как спланированная стратегия, когда одни и те же дезинформационные материалы публикуются на максимально возможном числе языков с помощью максимально возможного числа СМИ и как можно чаще. Констатируется, что прокремлёвскую дезинформационную кампанию можно анализировать как с качественной, так и с количественной точки зрения. Выявлено несколько основных направлений дезинформации Европейский Союз и его институты, просмотр европейской истории, проблемы Сирии, проблемы Украины, проблемные ситуации в отдельных странах ЕС. Особое внимание сосредотачивалось на таких странах, как Дания, Германия, Польша, прибалтийские страны. Автор делает вывод, что кампании по дезинформации, которые осуществляются прокремлевскими СМИ о европейских странах, направлены на ослабление и дестабилизацию ситуации в ЕС с помощью или откровенной лжи, или распространения противоречивой информации для убеждения аудитории в том, что существует много версий произошедшего, а потому правду найти невозможно.

Ключевые слова: прокремлевская дезинформация, ЕС, Россия, стратегические коммуникации, Стратком.

Постановка проблеми. Щотижня аналітична робоча група зі стратегічних комунікацій East Stratcom публікує «Огляд дезінформації», де відображає прокремлівську дезінформацію, і веде акаунти, присвячені дезінформації, в «Твіттері» (@EUvsDisinfo) і «Фейсбуці» (EUvsDisinformation). Ця група створена верховним представником ЄС Ф. Могеріні в 2015 р. у відповідь на запит глав держав усіх країн-членів ЄС «здійснювати протидію кампанії дезінформації з боку Росії». Вона стала випускати дайджести і огляди з російської дезінформації у жовтні 2015 року. З тих пір волонтери повідомили про різноманітні матеріали,

що містять дезінформацію, помічену в прокремлівських ЗМІ. Аналіз матеріалів Оглядів дезінформації дає можливість краще зрозуміти специфіку роботи цієї групи особливо з російською дезінформацією щодо окремих країн Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні аспекти стратегічних комунікацій дедалі більше актуалізуються в українському науковому дискурсі. Серед науковців, що досліджують проблематику стратегічних комунікацій можна, зокрема, назвати А. Баровську, О. Кушнір, В. Ліпкана, Є. Макаренко, С. Соловйова. У наших останніх публікаціях з цього питання звертається увага на інституалізацію стратегічних комунікацій ЄС [4;5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відповідно, особливої уваги в умовах євроінтеграційних прагнень України потребує аналіз стратегічних комунікацій ЄС, зокрема в умовах російських дезінформаційних нападів різного плану.

Метою нашого дослідження є аналіз роботи аналітичної робочої групи зі стратегічних комунікацій East Stratcom за країнознавчим напрямом російської дезінформації.

Основні результати дослідження. Як відомо команда East Stratcom займається розробкою інформаційних матеріалів щодо роз'яснення політики ЄС в регіоні Східного партнерства. Вона порівнює погляд на світ прокремлівських ЗМІ і того, що говорять незалежні джерела. Серед джерел пропаганди зазначено цілий спектр засобів і інструментів Росії для атак на демократичні цінності з метою розколу Європи, зокрема: «Аналітичні центри та спеціальні фонди» («Руський мир»), спеціалізовані установи («Росспівробітництво»), багатомовні телевізійні канали, такі, як «Russia Today», так звані інформаційні агентства і мультимедійні сервіси, тощо.

Аналітична робоча група зі стратегічних комунікацій East Stratcom стала активним суб'єктом протидії діяльності останніх.

Аналітиками прокремлівська кампанія з дезінформації розглядається як спланована стратегія, коли одні і ті ж дезінформаційні матеріали публікуються на максимально можливому числі мов за допомогою максимально можливого числа ЗМІ і якомога частіше. Цей висновок ґрунтується на щоденному зборі інформації про дезінформацію протягом 15 місяців: понад 2500 прикладів матеріалів, які суперечать загальновідомим фактам, тиражуються на 18 мовах і повторюються щодня. До такого ж висновку прийшли багато експертів в цій сфері, наприклад, журналісти групи StopFake, які регулярно фіксують сфабриковані новини і викривають, як той чи інший дезінформаційний матеріал поширюється і тиражується за допомогою різних каналів і на різних мовах [13].

Починаючи з січня 2017 р. «Огляд дезінформації» включає в себе публікації на сайті групи аналіз свіжих дезінформаційних нарративів, який раніше становив основу окремої розсилки «Дайджест дезінформації» [9]. Тут, зокрема зазначалося, що прокремлівську дезінформаційну кампанію можна аналізувати як з якісної, так і з кількісної точки зору. Прикладом кількісного підходу до оцінки кампанії з дезінформації стало дослідження онлайн статей про рейс МН-17, збитий над Східною Україною в липні 2014 р, замовлене MIT Technology Review [8] і проведене чеським стартапом Semantic Visions. За даними MIT Technology Review, в дослідженні, були зіставлені 328614220 статей англійською та 58207194 статей російською мовами із середньою довжиною 3000 символів. Під час порівняння статей про МН-17 російською та англійською мовами Semantic Visions спочатку встановила і проаналізувала «контрольний приклад» визначивши «політично нейтральну» тему про подію в Росії з міжнародним значенням. Були обрані Зимові Олімпійські ігри в Сочі в

2014 р. Частка статей російською та англійською мовами становила один до 5,6, тобто статей англійською мовою було в 5,6 рази більше, ніж російською. Потім група перейшла до вивчення двох політично більш делікатних тем: анексія Криму Росією і вторгнення Росії в Східну Україну. Тут картина не сильно змінилася: як обсяг, так і піки і мінімуми публікації статей за часовою шкалою можна було порівняти зі співвідношеннями, які спостерігалися в дослідженні статей про Олімпійські Ігри в Сочі.

Але коли команда перейшла до дослідження статей про МН-17, картина кардинально змінилася. Незважаючи на те, що контрольовані владою і лояльні до влади ЗМІ Росії активно намагалися ввести читачів в оману щодо падіння МН-17, аналіз *Semantic Visions* показує, що обсяг статей російською мовою був значно нижче, ніж можна було очікувати на основі спостережуваних закономірностей. «Спочатку Росія запропонувала історію про те, що МН-17 був збитий українським винищувачем, і можна було б припустити, що вона використовувала б її для підтримки своєї версії». «Але схоже на те, що вони скоріше намагалися применшити подію» [8].

Крім того, *Semantic Visions* проаналізували повідомлення засобів масової інформації про «гуманітарний конвой» з Росії у Східну Україну через місяць після падіння МН-17. Була виявлена аналогічна картина заниження відомостей російською мовою. Даний результат показує, що ця ініціатива «була призначена не для російської громадськості, а для глобальної аудиторії в інформаційній війні» [8].

Дослідження *Semantic Visions* підтверджує високий ступінь політичного контролю над російськими ЗМІ, тобто те, як ЗМІ підкоряються контролю Кремля за допомогою системи «темників». Як зазначають аналітики, сучасні російські темники – це не письмовий жанр, а практика усних домовленостей, які ретельно приховують від усіх шляхом

заперечення їх існування. Вони «спускаються» політичною верхівкою до ЗМІ за допомогою усних політичних брифінгів, нарад, які відвідують керівники ЗМІ, де отримують вказівки, основні тези яких вони потім передають своїм підлеглим, а ті в свою чергу діляться наративом зі своїми командами. Політична лінія передається зверху вниз, і завдання тих, хто знаходиться нижче по ланцюжку, полягає в тому, щоб «накидати» пропозиції, як зробити з цієї політичної лінії журналістський матеріал. Медійні атаки, дезінформація та інші форми пропаганди з'являються не тільки в результаті прямих вказівок зверху, але також – і, можливо, головним чином – через бажання тих, хто знаходиться внизу ланцюжка, зробити матеріал, який задовольнить начальство і буде відповідати політичному наративу, озвученому на брифінгу [17].

Аналіз масиву даних наголошує на тому, що домінуючі російськомовні ЗМІ можуть успішно применшувати значення події, незручної для російської влади, створювати плутанину за кордоном і відволікати увагу [7]

Наш якісний аналіз «Оглядів дезінформації» охопив випуски, починаючи з листопада 2016 р. і по травень 2017р. За цей період виявлено кілька основних напрямів дезінформації. Переважають наративи про

- Європейський Союз та його інститути,
- перегляд європейської історії
- проблеми Сирії,
- проблеми України,
- проблемні ситуації в окремих країнах ЄС.

Більш детально зупинимося на дезінформації, що стосується окремих європейських країн. У досліджуваній період особлива увага зосереджувалась на таких країнах, як Данія, Германія, Грузія, Молдова, Польща, прибалтійські країни, Чехія, Швеція тощо.

Щодо Польщі предметом дезінформації була тема ненависті європейців до росіян. У №48 «Огляду дезінформації» йшлося про інформацію, подану на першому російському телеканалі в ток-шоу «Час покаже» [1]. Тут Польща була представлена як країна, що наповнена ненавистю до росіян. Насправді в опитуванні взагалі не фігурувало слово «ненависть»; в ньому запитували, крім іншого, про ставлення поляків до представників різних національностей, і результати показали, що найкраще ставляться до представників країн з високим рівнем життя [15].

У зв'язку з тим, що тема ненависті європейців до росіян є регулярно повторюваним наративом в прокремлівських ЗМІ, Аналітична робоча група зі стратегічних комунікацій East Stratcom вирішила перевірити це твердження, опитавши випадкових перехожих на вулицях Брюсселя, і з'ясувала, що все зовсім інакше. Зокрема серед відповідей європейців лунало: «не думаю, що ми ненавидимо росіян», «ніколи не чули, щоб говорили «ненавидимо росіян» або «мені не подобаються росіяни»; говорять: «мені не подобається Путін», «мені не подобаються його рішення» і т.п. [10]

Наприкінці 2016 р. спостерігалися дезінформаційні атаки на держави Балтії з боку різних російських телевізійних каналів. Предметом дезінформації була історія цих країн, пов'язана з їхнім перебуванням у СРСР, а також сучасне перебування країн в ЄС. Так, у програмі «Час покаже» стверджувалося, що прибалтійські країни повинні бути вдячні за те, що їм дозволили мирно вийти з Радянського Союзу і що Росія дала країнам Балтії свободу, про яку вони мріяли (проігнорували той факт, що Радянський Союз взагалі-то цю свободу і відняв). У випуску № 49 «Огляду дезінформації» наведені факти, що прибалтійські країни оголосили про незалежність в 1990 і 1991 роках. 14 мирних прихильників незалежності в Литві і сім у Латвії було вбито, сотні були поранені радянськими

військами, які намагалися придушити повстання. Всі три держави Балтії знову набули незалежність в результаті багаторічного опору радянському ладу. Невизнання де-юре окупації країн Балтії країнами, що входять сьогодні в ЄС, США, Канадою, Австралії, а також ненасильницький рух в країнах Балтії відомо як «співоча революція» [2].

На каналі «НТВ» у ток-шоу «Место зустрічі» глядачі «дізналися», що сучасні Естонія, Латвія і Литва не можуть захищати свої власні інтереси через погану економічну політику; це було сказано не дивлячись на те, що прибалтійські країни – це приклад успішної трансформації після 50 років радянської окупації: у 1995 р. ВВП на душу населення становив в Латвії 2,327 тис. дол., а в 2015 – 13,664 тис. дол.; в Естонії відповідно 3,036 та 17,295 тис. дол. Крім того, країни Балтії стали не лише прикладом успішного переходу до ринкової економіки, тут добре працюють демократичні інститути і правова [2].

У тому ж ток-шоу лунали звинувачення в тому, що держави Балтії створюють у себе режим апартеїду з метою дискримінації російськомовного населення; що країни Балтії взагалі ніколи не були незалежними. Разом з тим, факти засвідчують, що в жодній з країн Балтії немає режиму апартеїду. Уряд Естонії вважає інтеграцію громадян в естонське суспільство і просування естонського громадянства одним зі своїх пріоритетів і сприяє натуралізації всіх законних резидентів країни, бажаючих отримати громадянство цієї держави. Число осіб без громадянства (з сірими паспортами) в Естонії поступово знижується: за даними Міністерства внутрішніх справ Естонії їх число становить сьогодні 80,01 тис. (6% від всього населення в серпні 2016 р.) в порівнянні з 500 тис. (32%) в 1992 р. Процес натуралізації в Латвії – один з найбільш ліберальних в Європі. Більш того, мер Риги має російсько-литовське коріння. Литва надала громадянство всім своїм резидентам в момент

здобуття незалежності, навіть не вимагаючи від них знання литовської мови. Прибалтійські держави є суверенними державами, які приймають самостійні рішення, виходячи з інтересів національної безпеки кожної країни і блага людей, що живуть там. Ці країни добровільно вирішили стати членами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС; Латвія і Естонія є членами ОЕСР, а Литва вже на шляху в клуб найбільш розвинених країн [2].

За повідомленнями російських джерел інформації, у прибалтійських країнах російські ЗМІ піддаються дискримінації, тому що свобода слова там обмежена [14]. Аналітична група зі стратегічної комунікації Схід вважає, що подібна дезінформація ґрунтується на тому, що литовський Комітет з радіомовлення та телебачення припинив передачі «РТР-Планета» на три місяці після того, як цей канал був визнаний винним в підбурюванні до війни і розпалювання національної ворожнечі, що є порушенням директиви ЄС як мінімум двічі протягом 12 місяців. Це не має ніякого відношення до «свободи слова» [3].

Кампанія з дезінформації спрямована і проти Німеччини. Предметом дезінформації тут дедалі більше стають факти сучасного життя країни. Так, наприкінці минулого року державне російське інформаційне агентство РІА «Новости» повідомило, що 700 тис. німців були змушені виїхати з Німеччини через політику Канцлера А. Меркель, хоча доказів на користь цього звинувачення представлено не було, більш того проігноровано інформацію статистичного бюро Німеччини про те, що приблизно 140-150 тис. німців щорічно виїжджає з країни [3].

ЗМІ, орієнтовані на поширення дезінформації, зробили новорічний святвечір в німецьких містах темою своїх повідомлень: «у Дортмунді напередодні Нового Року натовп з тисячі чоловіків, які співали «Аллах акбар» підпалила найстарішу церкву Німеччини» [3]. Повідомлення було приписано місцевому новинному сайту «Новини Рура» (Rur Nachrichten),

де йшлося про маленьку пожежу, що почалася від феєрверку, на лісах навколо церкви, тривала 12 хвилин, а сама церква св. Райнольда не є найстарішою в Німеччині (найстаріша – кафедральний собор в Трірі) [3]

Російські федеральні телеканали часто розповідають в своїх сюжетах про країну під назвою «Німеччина», але вона зовсім не схожа на справжню Німеччину. Регулярно повторюваними наративами є: у Німеччині немає свободи слова; прибуття біженців в Німеччині планувалися США з наміром змінити німецький менталітет і перетворити німців у лібералів і космополітів; влада Німеччини пригнічують своїх громадян, якщо вони проводять публічні протести проти іммігрантів, які вчинили злочини проти європейців: мета вкладу Німеччини в присутність НАТО в країнах Балтії – напасти на Ленінград (так, саме «Ленінград»); канцлер А. Меркель має комплекси східно-німецької жінки; вона і її партія поширювали антиросійську істерію; А. Меркель прагне окупувати Україну і втягує свою країну в конфлікт з Росією; уряд Німеччини підтримує неонацизм в Україні; Німеччина допомагає Україні в розробці ядерної зброї; у «альтернативної Німеччини» також є минуле з деякими раніше маловідомими елементами: німці знищили історію Росії, оскільки в кінці XVII століття вони підмінили російського царя Петра Великого на іншу людину; окупаційний режим, введений країнами-переможницями в Німеччині після Другої світової війни, поки не скасовано; з 1945 р. Німеччина є переможеною державою без суверенітету [6].

Як і інші країни ЄС, свою частку прокремлівської дезінформації отримала Данія. Наприклад, вона була зображена, як країна з дефіцитом продовольства і поганими санітарно-гігієнічними стандартами. Стаття, присвячена інформаційній війні Росії в Данії в данському онлайн-журналі Zetland, містить більш детальну інформацію про те, як прокремлівська дезінформація проникає в данські дебати [11].

Щорічна оцінка ризиків, опублікована Данською військовою розвідкою, підкреслює, що «Росія використовує широкий спектр інструментів, включаючи інформаційні кампанії через російський контрольоване держава ЗМІ, орієнтований на західні аудиторії; поширення неправдивої та упередженої інформації через російські аналітичні центри, дослідні інститути, офіційні інформаційні агентства, блогерів і коментаторів, які претендують на незалежність», тому «Росія залишиться серйозною проблемою для безпеки Заходу, включаючи Данію» [12].

До речі, міністр оборони Данії нещодавно привернув увагу міжнародної громадськості, поскаржившись на злом Росією облікових записів електронної пошти датських військових. «Це частина триваючої війни з російської сторони в цій області, де ми спостерігаємо дуже агресивну поведінку Росії», – заявив міністр оборони К.Х. Фредерікса. В інтерв'ю данській щоденній газеті «Politiken» Ф.С. Хансен, старший експерт по Росії з Датського інституту міжнародних досліджень, заявив, що російська політика в області дезінформації і кібератак сформована на підставі ідеї про те, що «Росія воює із Заходом. [Вони] не знають, коли почалася війна, але що [вони] можуть з упевненістю сказати, так це те, що вона ніколи не закінчиться». Ф.С. Хансен робить висновок на песимістичній ноті: «Раніше я говорив, що мене це не сильно турбує, але я поміняв свою думку. Той факт, що хтось може безкарно говорити щось, що свідомо є неправильним – це дійсно небезпечний шлях. В останні роки ситуація погіршилася – і не тільки через Росію. Тому, що цей принцип також використовується в західній політиці і західній пресі» [16].

Висновки. Кампанії із дезінформації, що здійснюються прокремлівськими ЗМІ щодо європейських країн, спрямовані на послаблення і дестабілізацію ситуації в ЄС. Використовується або відверта брехня, щоб зганьбити конкретну людину або політичну силу, або

«поширюється якомога більше суперечливої інформації, щоб переконати аудиторію в тому, що існує так багато версій події, що правду знайти неможливо» [13].

Список використаних джерел

1. Огляд дезінформації, №48. – Режим доступу: <http://us11.campaign-archive2.com/?u=cd23226ada1699a77000eb60b&id=fc30b7ff17&e=58ad948282>
2. Огляд дезінформації, №49. – Режим доступу: <http://us11.campaign-archive2.com/?u=cd23226ada1699a77000eb60b&id=15b7b22163&e=58ad948282>
3. Огляд дезінформації, №53. – Режим доступу: <http://us11.campaign-archive1.com/?u=cd23226ada1699a77000eb60b&id=9e70874d0c&e=58ad948282>
4. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації ЄС: інституціональний вимір // Політичне життя, № 4 (2016). – С. 103-112.
5. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС //Міжнародні відносини Серія" Політичні науки". – 2017. – №. 14. Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3068/2756
6. Alternative Germany. – Access mode: <https://euvsdisinfo.eu/alternative-germany/>
7. Big data analysis of the pro-Kremlin disinformation campaign – Access mode: <https://euvsdisinfo.eu/ru/big-data-analysis-of-the-pro-kremlin-disinformation-campaign/>
8. Big Data Exposes Big Falsehoods. – Access mode: <https://www.technologyreview.com/s/604225/big-data-exposes-big-falsehoods/>
9. EU vs Disinformation. – Access mode: <https://euvsdisinfo.eu/>

10.Europeans about russophobia. – Access mode:
<https://www.facebook.com/EUvsDisinfo/videos/1212996055413370/>

11.Focus on the information war: This is how Russia's agenda spreads in Denmark – Access mode: <https://www.zetland.dk/historie/sOXVEKv3-aOZj67pz-3bd93>

12.Intelligence Risk Assessment 2016. An assessment of developments abroad impacting on Danish security. – Access mode: https://feddis.dk/SiteCollectionDocuments/FE/EfterretningsmaessigeRisikovurderinger/Risikovurdering2016_EnglishVersion.pdf

13.Means, goals and consequences of the pro-Kremlin disinformation campaign // <http://www.ispionline.it/it/pubblicazione/means-goals-and-consequences-pro-kremlin-disinformation-campaign-16216>

14.Nepaisant draudimų, rusiškas televizorius užkariauja Pabaltijį. – Access mode: <http://versijos.lt/nepaisant-draudimu-rusiskas-televizorius-uzkariauja-pabaltiji/>

15.Polish Publicopinion, 4/2016. – Access mode:
http://www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2016/04_2016.pdf

16.Pro-Kremlin disinformation in Denmark. – Access mode:
<https://euvsdisinfo.eu/pro-kremlin-disinformation-in-denmark/>

17.Temnik – the Kremlin's route to media control – Access mode:
<https://euvsdisinfo.eu/temnik-the-kremlins-route-to-media-control/>